

URBS

MAGYAR VÁROSTÖRTÉNETI
ÉVKÖNYV IX.

2014

URBS

MAGYAR VÁROSTÖRTÉNETI ÉVKÖNYV

HUNGARIAN YEARBOOK
OF URBAN HISTORY

UNGARISCHES JAHRBUCH
FÜR STADTGESCHICHTE

IX.
2014

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

KENYERES ISTVÁN
főszerkesztő

BARÁTH KATALIN, BELUSZKY PÁL, CZOCH GÁBOR, DEÁK ERNŐ,
GECSÉNYI LAJOS, GYÁNI GÁBOR, LENGYEL TÜNDE, NIEDERMÜLLER PÉTER,
OBORNI TERÉZ, ÓZER ÁGNES, PÁL JUDIT, TÓTH ÁRPÁD,
VÉGH ANDRÁS, WINKLER GÁBOR

SZERKESZTŐSÉG

BÁCSKAI VERA, DOMINKOVITS PÉTER, HORVÁTH J. ANDRÁS,
LUGOSI ANDRÁS, H. NÉMETH ISTVÁN, SIPOS ANDRÁS, SZENDE KATALIN,
TÓTH ESZTER ZSÓFIA
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁRSÁG: LUKÁCS ANIKÓ

A szerkesztőség címe: Budapest Főváros Levéltára, H-1139 Budapest, Teve u. 3-5.
Telefon: (36-1-)298-7500 E-mail: urbs@bparchiv.hu Web: [www. bparchiv.hu](http://www.bparchiv.hu)

Támogatók

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

URBS

**MAGYAR
VÁROSTÖRTÉNETI
ÉVKÖNYV**

IX.

**Budapest
2014**

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	7
NORMAKÖVETÉS ÉS NORMASZEGÉS – Válogatás a Norma, normakövetés és normaszegés a városi életben c. konferencia előadásaiból	
Gönczi Katalin: A városi béke és a tulajdonvédelem a középkori budai jogrendszerben	9
Gulyás László Szabolcs: Írott szabályok és íratlan normák a 15–16. századi mezővárosi kereskedelembe	29
J. Újváry Zsuzsanna: Házasság és házasságtörés, parázناسág a 16–17. századi Kassán	61
Pál-Antal Sándor: Jogszabályt szülő konfliktusok Marosvásárhelyen 1672–1731 között	75
Fehér Andrea: „Az ki asszony lévén férfiú habitusban öltözött s úgy élt”. Társadalmi szerepcsere a 18. századi Kolozsváron: Ungvári András pere	89
Géra Eleonóra: Sorsüldözöttek a 18. század eleji Budán	105
Nagy Janka Teodóra: „Ítéltetett Makó Város Bírája és Tanácsa által...” Normakövetés és normaszegés Makó népi jogéletében (1781–1821)	123
Homoki-Nagy Mária: Az erkölcs, a jog és az igazság viszonya a dél-alföldi mezővárosok életében. Egy szentesi per tanulságai	141
Czoch Gábor: A rendi polgári normák megsértése az 1840-es években A kassai polgárórség mustrája körüli kihágások	159
Fábián Borbála: A közvilágítási norma: az utcavilágítás mint társadalmi elvárás a 19. századi magyarországi városokban	173
Melega Miklós: „A város én vagyok” – Egy 19. századi szombathelyi várospolitikus, Éhen Gyula normaszegései	199

Perényi Roland: Renitens járókelők. A városi térhasználat konfliktusai Budapesten 1873–1918	221
Szűts Gergely István: A Herendi Porcelángyár Rt. budapesti üzletéhez érkezett önéletrajzok mint normaminták (1935–1942)	243

MŰHELY

Antal Tamás: A szegedi királyi biztosság közjogi háttere. Adalék Szeged dualizmuskori közigazgatás-történetéhez (1879–1883)	255
A Kárpát-medence válogatott várostörténeti bibliográfiája	277

RECENZÍÓK

Géra Eleonóra: <i>Kőhalomból (fő)város. Buda város hétköznapijai a 18. század elején</i> Ismerteti: KENYERES ISTVÁN	303
Czoch Gábor: „A városok szíverek”. <i>Tanulmányok Kassáról és a reformkori városokról</i> Ismerteti: TÓTH ÁRPÁD	308
Rigó Róbert: <i>Elitváltások évtizede Kecskeméten (1938–1948)</i> Ismerteti: BERECS ANITA	312
Kocsis Aranka: <i>Magyar faluk és magyar falusiak a szlovák fővárosban. Városiasodás és etnicitás a 20. századi Pozsony szélén</i> Ismerteti: BÁLINT ANGELIKA	315
Kondor Attila Csaba: <i>Iparpolitika és Budapest a Kádár-korszakban. „A mechanizmus fojtogat bennünket”</i> Ismerteti: BARTA GYÖRGYI	319

Abstracts	323
Resümee	335
Table of Contents	349
Inhaltsverzeichnis	353
E számunk szerzői	357

„ÍTÉLTETETT MAKÓ VÁROS BÍRÁJA ÉS TANÁCSA ÁLTAL...”
NORMAKÖVETÉS ÉS NORMASZEGÉS MAKÓ NÉPI
JOGÉLETÉBEN (1781–1821)

A tudományos kutatások területén megfigyelhető általános jelenség a tudományközi kutatások erősödése, azaz a 18. századtól kialakuló diszciplináris tagozódáson túli kitekintés a jelenségek mind teljesebb, differenciáltabb megismerése érdekében. A jogtudomány, történettudomány, néprajztudomány, szociológia és antropológia „közös mesgyéjén” elhelyezhető jogi kultúrtörténet és jogi néprajz új kutatási eredményei is jól tükrözik az interdiszciplinaritás megtermékenyítő hatását.¹

A határterületi diszciplínaként meghatározott jogi kultúrtörténetnek az 1990-es évek végétől folyamatosan gyarapodó eredményei – elsősorban a mindennapi jogélet vizsgálata és a szimbólumkutatás témájában szervezett konferenciák, a megszületett tanulmánykötetek, a nemzetközi kutatások eredményeinek a hazai kutatásba történő gyors és közvetlen integrálását célul tűző tudományos munkák – a kutatási terület iránti érdeklődés erősödését bizonyítják. Az elmúlt években szintén megélnékülő jogi néprajzi kutatások a jogi vonatkozású társadalmi normák között is elsősorban a kisebb közösségek normáinak, normarendszereinek megismerését foglalmazták meg célként. A kutatások kiterjedtek a normák keletkezésének, életben tartásának körülményeire éppúgy, mint a normaváltozások, illetve normasértések eseteire, továbbá annak vizsgálatára is lehetőséget nyújtottak, hogy az egyéneknek milyen szerepe lehet a közösség szabályrendszereinek alakításában.

A jogi néprajz elsődleges, de nem kizárólagos tárgyhóhoz, a paraszti társadalom normáinak vizsgálatához az írott forrásokon túl a szójhagyományt és a jogi vonatkozású tárgyi emlékeket is felhasználva komplex módszerrel közelít.² A jogi néprajzi kutatások legszélesebben értelmezett kutatási tárgyát a jogi vonatkozású társadalmi normák gazdag világa jelenti, amely számos szempont alapján vizsgálható. A vizsgálati szempontok egyike lehet a jogintézmények

1 E tudományközi kutatások elősegítésére alakult a Tárkány Szűcs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport, amelynek tagjai az eltérő diszciplínák egymást gazdagító szempontrendszerét kívánják érvényesíteni közös kutatásaik során (www.jogineprajz.hu).

2 A tanulmány az OTKA 109191. sz. pályázat támogatásával készült.

fejlődése szerinti strukturálás. E kronologikus rendben megkülönböztethetjük 1. a szokásnormát, 2. a jogszokást, 3. a jogi norma/jogintézményt, 4. a jogi népszokást és 5. a jogi néphagyományokat.³ A szokásnorma az egyéni normák általános sokféleségében érvényesülő, a közösség által elfogadott, helyesnek tartott magatartásszabály/társadalmi norma. A jogszokás a közösség tagjainak kifejezetten jogi jellegű, a törvény által szabályozott „fent” világtól élesen elkülönülő „lent” világa, azaz a társadalom kisebb-nagyobb közösségeinek vélt vagy létező autonómiája alapján alkotott, a közösség által elismert (a hagyomány és szokás erejénél fogva megtartott és öröklődő, szükség esetén azonban a közösség által kikényszerített), a mindennapok szervezésére (az életviszonyokban jelentkező érdekeltségek egyeztetésére) szolgáló szokásszerű gyakorlat (pl. jegyesség, alku). Tagányi Károly külön is hangsúlyozta, hogy a jogszokásokat a megíratlan, jogi alakba nem öntött jogi vonatkozású szokások, szertartások és jelképek alkotják.⁴ A szokásjog (consuetudo) a kisebb vagy nagyobb közösségek együttélése során kialakult, majd az állam által utólag elismert, szankcionált szokásnormát, jogszokást jelenti. A jogi norma olyan általános jellegű, kötelező erejű társadalmi norma/magatartásszabály, amelyet az állam, vagy állami szerv alkot, és végső soron állami kényszer biztosítja érvényesülését. A jogi népszokás olyan jogi vonatkozású szokás, amely elsősorban a paraszti közösségek vonatkozásában kutatott, és e közösségek mindennapi életének meghatározott, az ismétlődések során az utódokra is átörökölt rendjét jelenti. A jogi népszokás jellemzője továbbá, hogy az állami szabályozásnak csak kiegészítőjeként, színezőjeként vagy csupán jelképes tartalommal él tovább.⁵ A jogi néphagyomány fogalmi körébe a már nem gyakorolt, de még ismert jogi vonatkozású szokások, jelenségek a folklórban (mese, dal, monda, rege, anekdota, igaz történet), illetve a tárgyi emlékekben történő továbbélése, hagyományozása tartozik.⁶ A jogi vonatkozású társadalmi normákat vizsgálhatjuk vertikálisan és horizontálisan. A vertikális szint egyetlen jogi vonatkozású

3 Varga Csaba a jogszokástól a jogi népszokásig terjedő folyamat változásait elemzi, és a kör a jogi néprajz vizsgálati szempontjai alapján egészül ki két további létszakasszal (szokás-norma, néphagyomány). (VARGA 2009.) Tárkány Szücs Ernő elsősorban Bónis György munkáira hivatkozva határozza meg a néphagyomány fogalmát (TÁRKÁNY SZÜCS 1981. 29–35. p.), a néprajzi szakirodalom alapján pedig részletes olvasatát adja jogi néphagyomány és jogi népszokás elkülönítésének. (TÁRKÁNY SZÜCS 1981. 36–44. p; NAGY 2003, 2012, 2012a.)

4 Tagányi Károly még következetesen jogszokásokról szól, Tárkány Szücs Emőnél jóval diffúzabb a terminológiahasználat. (TÁRKÁNY SZÜCS 1981; MEZEY 2009; NAGY 2009; BOGNÁR 2009.)

5 VARGA 2009.

6 A kérdéssel részletesen foglalkozik NAGY 2003, 2009, 2012a.

társadalmi norma időben különböző létformáit jelenti, a horizontális szint pedig az egy adott időpontban érvényesülő, különböző típusú jogi vonatkozású társadalmi normák metszetét.⁷

Tanulmányunkban Makó mezőváros jogi vonatkozású társadalmi normarendszerének rendkívül gazdag anyagából a forráscsoport rövid bemutatását követően azokat a büntetőügyeket vizsgáljuk, amelyekben a város tanácsa járt el. Célunk a jogi vonatkozású társadalmi normák (szokásnorma, jogszokás, szokásjog, jogi norma, illetve jogi népszokás és jogi néphagyomány) horizontális áttekintése, azaz egymás mellett való létezésük, a városi joggyakorlat bemutatása egy adott időszakban, 1781–1821 között.

A forrás, a *Mindennapi jegyzőkönyvek* Makó mezőváros bíráskodási joga kialakulásának dokumentumait tartalmazza. Bejegyzései az 1810-ben 14 189 lakosú város jogi ügyeit, „ügyes-bajos dolgait” tükrözik.⁸ A Makó Városi Levéltárban őrzött forrás 23 kötete 1805. január 16.–1882. szeptember 10. között hihetetlen gazdag tárháza a városi népi jogélet megnyilvánulásainak.⁹ Bár a vizsgált forrás első bejegyzése 1805-re tehető, a makói jogi népelet vizsgálatának kezdetét a várostörténet korszakhatároló dátumában, a makói tűzvész évszámában, 1781-ben határoztuk meg. A kapcsolódó források alapján ugyanis kontrollálható volt, hogy egy-egy ügy intézése, felderítése, a tényállás megállapításával összefüggő cselekmények megvalósulása gyakran évekig elhúzódott, így a 19. század elején folyamatban lévő esetek évekre, évtizedekre visszanyúló előzményei is hitelesen kirajzolódtak a *Mindennapi jegyzőkönyv* bejegyzései alapján.¹⁰ A vizsgált időszak záró dátumának az árvíz időpontját, 1821-et tekintettük.¹¹ Az egyes tételek az egyszerű, például iratkérési bejegyzéstől vagy tartozás elismeréstől az összetett, egymást követő bejegyzéseken, eljárási

7 Vertikális szinten, azaz egyetlen kiválasztott, jogi relevanciával bíró társadalmi norma különböző létszakaszaiban történő vizsgálatát a címben szereplő tárgyhöz kötődően a gazdag jogi kultúrtörténeti tartalmat hordozó, a jogi néprajz figyelmére méltán számot tartó áldomás vizsgálata is jó példa lehet. (NAGY 2011.)

8 BARANYAI 1993.

9 A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára Makói Levéltárában (a továbbiakban ML) található forrás a *Naponként előforduló bajoknak el igazítása-i Protocolluma* (1–23. kötet), amely 1850-től 1882-ig *Mindennapi jegyzőkönyvek* címmel folytatódik. A továbbiakban a forrás megnevezésnél vagy mindkettő előfordulást jelezzük, vagy rövid utalások, címek esetében a mindkét cím alatt előforduló forrás egészére a rövidebb *Mindennapi jegyzőkönyvek* megjelölést használjuk.

10 ML Makó V.101.a Makó Város Tanácsának iratai. ML Makó V.101.b Tanácsulési jegyzőkönyvek és iratok (1753)1784–1848(1849)

11 A csaknem 8 000 lap terjedelmű anyagból több mint 2 000 ügyet tanulmányoztunk át és dolgoztunk fel közel 10 esztendő alatt. Első közlése a levéltári anyagnak: NAGY 2008a, 2010, kiegészített, monografikus feldolgozás: NAGY 2012b.

cselekményeken keresztül a hosszú éveken, évtizedeken keresztül bonyolódó, illetve a jogsértések sorozatát jelentő ügyekig a legváltozatosabb tárgyúak voltak, és eltért a jogélethez vonatkozó informatív tartalmuk is. A forrás úrbéri kérdésekkel néhány kivételtől eltekintve (például a kocsmáltatási jog átengedése) egyáltalán nem foglalkozott. A tételek egy-egy időszakban eltérő arányban, a részletesen vizsgált időtartományban viszont döntően a városi bíraskodáshoz kötődtek. A tanulmányban elsősorban a Makó Város Tanácsának hatáskörébe tartozó büntetőügyeket (ezek között a *delictum privatum*, azaz magánbűncselekmények) kívántuk ismertetni és elemezni.¹²

„Ítéltetett Makó Város Birája és Tanácsa által...”

1. Istenkáromlás, káromkodás, paráznaság enyhébb esetei

Az istenkáromlást már a korábbi évszázadokban is az isteni világrend ellen irányuló, az égiek haragját a közösségre vonó cselekménynek tartották, és mint ilyet, szigorúan büntették. Az úriszék továbbra is az 1563. évi 42. tc-re hivatkozva hozta ítéleteit – bár már nem nyelvkitépést vagy fővesztést szabtak ki az elkövetőre, mint a megelőző századokban. A városi bíróság is szigorúan járt el: 12 pálcaütésre büntette a 37 éves református Seres Ferencet, aki azt kívánta a már áldomással is megpecsételt üzenet meghíúsító Gréczi Zsuzsánának, hogy „verje meg a 109. zsótár”.¹³ (Ez utóbbihoz érdekes adalék, hogy az Átok-zsolt-

12 MEZEY 2007; BÉLI 1999. A normák és normaszegések különböző típusaival találkozhatunk a forrásokban. A büntetőügyek közül Makó Város Tanácsa járt el az istenkáromlás, káromkodás, paráznaság enyhébb eseteiben, lopás, csavargás, szóbeli sértés (becsületsértés, becstelenítés, rágalmazás, szidalmazás), testi sértés (kisebb hatalmaskodás), károkozás és más cselekmények esetében. Nem volt jogköre eljárni, hanem ítéletre „a Méltóságos Feldes Uraság Jurisdictionja eleibe” terjesztették az ügyet hivatalos személy megsértése, hatóság elleni erőszak, hatalmaskodás, gyilkosság, paráznaság, házasságtörés, a lopások minősített esetei, rablás, gyűjtogatás, tűzokozás esetén. A magánjogi ügyek a dologi és a kötelmi joghoz, valamint a házassági és örökösödési ügyekhez kapcsolódtak. Az ügyek külön csoportját jelentették a közigazgatási ügyek is.

13 ML Makó V.A.101.b.1. 1805–1807. 158. p. Csak felidézzük az „Átok-zsoltárként” is ismert 109. zsoltár néhány sorát, amelyek magyarázzák, hogy Seres Ferenc kívánságát miért tekintették istenkáromlásnak:

„Állíts fölibe gonoszt, és vádló álljon az ő jobb keze felől, Mikor törvénykezik, mint gonosz jöjjön ki; még az imádsága is bűnné legyen.

Életének napjai kevesek legyenek, és a hivatalát más foglalja el.

Fiai legyenek árvákká, a felesége pedig özvegygyé.

És bujdossanak az ő fiai és kolduljanak, és elpusztult helyeiktől távol keressenek eledelt.

tárral fenyegető Seres Ferenc minden jószágát elárverezték az eset előtt három esztendővel kétszeri dobszóval az egész városba közhírré téve – „Foglalja le minden jószágát az uzsorás, és idegenek ragadozzák el szerzeményét.”)

A városi bíróság gyakorlata megkülönböztette az istenkáromlástól a káromkodást, amikor az elkövető nem Istent, nem a szenteket, nem a szentségeket szidalmazta, hanem mást káromolt. Észrevehető, hogy amíg az istenkáromlás elkövetői között gyakrabban találunk férfiakat, időszakunkban a káromkodással vádoltak között nagyobb számban vannak nők. Mint például Maráczai Kata, aki „disznótul termettnek” nevezte szomszédasszonyát, vagy az a bába, aki „a Bábaságbul részeges és káromkodó voltáért el tiltatott.” Az istenkáromlás és a káromkodás sajátossága volt, hogy egy-egy ügyben gyakran összekapcsolódtak a büntető és polgári ügyek határán mozgó olyan cselekményekkel, mint a becsületsértés (becstelenítés) vagy a verekedés, illetve testi sértés.

2. Lopás

A városi bíróság járt el a baromfiak eltűnése miatt előterjesztett panaszok esetében is.¹⁴ Bereczki Pálné azt sérelmezte, „hogymég az elmúlt nyáron adott nekíe Csatlósné 3 Ludat, 1 Gúnárt, 2 Tojóst Takács munka fejébe, mindenik Ludnak a jobb lába jobb felől hasított.” Figyelemre méltó, hogy a sértett bizonyítékként egy közösségi szokásnormára hivatkozik: „A gunárnak még azon fölül a farka is el van véve.”¹⁵ A tényállást a bíróság előtt szóban röviden az alábbiak szerint összegezte: „Ezen 3 Ludja tegnap múlt 2 hete hogy elvesztek. Ma hajnalban pedig meg találta kettejit – u.m. 1 Gunárt és 1 Tojót a Sánta Dorsza padlásán. Bizonyosága a Csatlósné Menyecske Leánya Kis Mihály felesége, aki az előtt is esmerte a Ludakat, mert ők nevelték azokat, s azt is tudja, hogy Bereczki Pálnénak adta a Napa a 3 Ludat 3 forintba.”¹⁶

Márton napján már jóval túl, 1806. november 29-én Borzinka István és Erdei János strázsák Maki Péterné elveszett ludaiból laktak jól. Burunkai Mi-

Foglalja le minden jószágát az uzsorás, és idegenek ragadozzák el szerzeményét.
Ne legyen néki a ki kegyelmet mutasson iránta, és ne legyen, a ki könyörüljön az ő árváin!
Veszsen ki az ő maradéka; a második nemzedékben töröltessék el a nevök!
Atyáinak álnoksága emlékezetben legyen az Úr előtt, és anyjának bűne el ne töröltessék!”
(Zsolt.109, 6–14.)

14 A kár csekélységére való hivatkozással a nyírbátori úriszék „illetlenségnek” tartotta, hogy „ilyen csekélységgel” alkalmatlankodjanak nála, s alacsonyabb fórumok elé utalta a hasonló ügyeket. KÁLLAY 1985. 385. p, 1996.

15 NAGY 1994.

16 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 104. p.

hály utca kapitány találta meg Borzinkáéknál egy tálban „a Ludnak koppasztott húsából 2 szárnyát, nyakát, egy lábát, a zúzzát”. Borzinkáné először tagadta, hogy Makiné ludaiból származna a hús, a strázsák azonban utóbb megvallották, „hogy az uczán találtak 3 ludat, az egyiket el ütötték, és a Borzinka házában meg koppasztották”. A bírák gyorsan és példás szigorral jártak el. „Ezen törvénytelen tselekedetekért a Tekintetes Vármegyének [...] ki adott Kegyes Rendelése szerént, Borzinka István, és Erdei János mint Strázsák, a kiknek köteleességek lett volna a Kár tévőket zabolázni és azokat bé hajtani, nem pedig hogy ők a Strázsálás színe alatt másnak Kárt tegyenek, külön külön 24 pácza ütésekkel büntettek, azon kívül az el lopott ludért 2 forintot fizetni köteleztessenek.”¹⁷ Fel kívánjuk hívni a figyelmet arra a jogszokásként is értelmezhető városi joggyakorlatra, hogy a tisztségviselők jog- és normasértését szigorúbban ítélte meg a közösség az általában szokásosnál.¹⁸

A makóiak többször panaszkodtak továbbá ingóságok, például edény, ruha, széna, vessző, de még a „baromkúthoz” készült rovásfák, illetve a községi híd faanyagának eltüntérére is.¹⁹ Az ingóságok eltulajdonítása közül a leggyakoribb a ruha- és textillopás volt. Mivel a vásári sokadalom idején bármi megtörténhet (hiszen aki verekedni akar, könnyen talál botra), az utca kapitányok és a bakterek feladatává tették, hogy kötelesek „a kártevő és a botránkoztató személyekre éjjel-nappal szorgalmasan vigyázni, a vásárokon szüntelenül kerülni, és ha olyan rossz kártevő személyt, bicskást, veszekedőst vagy káromkodót találnak, az áristomba behajtani.”²⁰ A jegyzőkönyvek adatai arra utalnak, hogy a vásáron adódó ügyes-bajos dolgok, viták rendezése igen gyorsan, gyakran még a vásári ügyletkötés, tolvajlás, verekedés, szóváltás napján megtörtént. A jogi szabályozással egybeeső „szokott rend”, azaz közösségi szokásjog szerint a városi tanács járt el ezekben az ügyekben. Azt tartotta a szólas, hogy ritka vásár tolvaj nélkül. A makói vásárban is gyakran előfordult lopás, tolvajlás, vagyis hogy valaki öten (értsd: öt ujjon) vett a vásárban. Egy 1805. április 2-án kelt bejegyzés szerint „Varga János, a ki Vásárhelyen Borsi Tádé házába mint zsellér lakik, vásárnap Szücs Jánossal, vásárhelyi lakossal ide jöven ... ma a vásárba Hellybeli Mucsi Pistával loptak egy vég vásznat vásárhelyi kereskedők sátorából.”²¹ Bicskás Varga Jánost is vásári tolvajlás, azaz „vásári bicskázás” miatt büntették 24 páczaütésre.²²

17 ML Makó V.101.b.2. 1807–1808. 37–38. p.

18 BÁNKINÉ 2009, 2012.

19 ML Makó V.101.b.3. 1809–1813. 254, 258, 310, 331. p.

20 EPERJESSY 1984. 39. p.

21 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 15–17. p.

22 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 18. p.

A bicskás kifejezés vásári tolvaj jelentése mára feledésbe merült.²³ Pedig a 18–19. század fordulóján elsősorban a Dél-Alföldön gyűjtött közmondások és szólások között közismertsége okán Dugonics András többször is idézte. A ritka vásár tolvaj nélkül szinonimájaként használta, hogy ritka vásár bicskás nélkül. Ugyancsak ő jegyezte fel azt a mondást: ritka tolvaj bicsak nélkül. A *Magyar példabeszédek és jeles mondások* címmel 1820-ban Szegeden megjelent kétkötetes munkájában a nagykörmű bicskás szólás mellett az olvasható, hogy ’nagy tolvaj’, s Dugonics magyarázatként hozzáfűzte: „Bicskásoknak hívják Szegeden az olyan tolvajokat, kik vásároknak üdejökben a’ zsebekbe kotorásznak, és más aprólékokat is lopnak. Egy ezen bicskások közül 1790-dikben nagyon panaszkodott az akkoron fel állott, és a’ koronát őriző Banderisták ellen: kik a’ kurta mentét és dolmánt közönségesen bé hozták. Jobb volt (mondá a’ bicskás) midőn ez előtt hoszszú mentébe, és dolmányba jártak az emberek: mert a’ zsebbe könnyebben férhetett mind maga az ember, mind más böcsületes emberek.”²⁴ Amikor a város a makói vásárrendtartás 1796. évi módosításával az utca kapitányokat és baktereket kirendelte a vásár idejére, hogy ha „bicskást” találnak, áristomba vigyék, ezeken a vásári tolvajokat értették, akik visszatérő szereplői voltak Makó népi jogéletének.²⁵

A leggyakrabban azonban a pénz ellopását sérelmezték. Az ügyek egy részében maga a városi bíróság járt el, máskor – különösen a nagyobb pénzösszegre elkövetett lopások esetében – jog szerint az ügyet az úriszék döntésére bízta. A város járt el Bódi Kovács Ferenc panaszában, aki azzal gyanúsította Makai Bökönyi Katát, hogy az 1805 júliusában tartott vásárhelyi vásárban eladott lovának árát ellopta. A vevő Bódi Ferencnek „maga adott egy kis szennyest be és meg hasított papirost, melybe az 55 forintot belé hajtogatván, a csizma

23 Bálint Sándor *Szegedi szótárában* például a „bicskás” címszó alatt „kihalt” jelzéssel említi Dugonics Andrára hivatkozva ’zsebtolvaj’ jelentéssel. Megjegyzi még azt is: „Valamikor csufaságból ’alsóvárosi bicskást, tanyai bicskást’ emlegettek, ha alsóvárosi vagy tanyai legényről volt szó. A környező tájak népe ’szögedi bicskás’ néven csufol bennünket”. (BÁLINT 1957. I. 154. p.) Implom József a 18. század végéről és a 19. század elejéről, nagyjából a Békés megyei Levéltárból származó nyelvtörténeti adatok között ismerteti a „bicskás” kifejezést – főleg vásári tolvaj értelemben. A „bitskás aszszonyok” a vásárban posztót loptak, s büntetésük egy 1784-es adat szerint, hogy „hajok töben nyirettesenek el”. (IMPLOM 1974. 91. p.) De Ballagi Mór szótárában is olvasható a „bicskás” szó – zsebmetsző, zsebtolvaj értelmében. (BALLAGI 1866–73. I. 109. p.) Ujváry Zoltán is közli Dugonics András példabeszédei között. (UJVÁRY 2009. 367. p.) Részletesen NAGY 2008b.

24 DUGONICS 1820. Idézi MARGALITS 1996. 64. p.

25 DUGONICS 1820. 2. 48. szak. Tolvajok. 312. Dugonics e megjegyzésére hivatkozva használta Bálint Sándor *Szegedi szótárában* a „bicskás” kifejezést az előbb említett jelentésben. Dugonics azonban, mint maga a szöveg és az idézett korábbi példák is mutatják, szélesebb, s kifejezetten vásárokon elkövetett tolvajlásokkal összefüggésben ismerte e kifejezést.

szárába bé tette. Ezt látta Makai Bökönyi Kata menyecske, mert jelen volt, az áldomásból is ivott.” Éjjel „Vásárhelyen, a kvártélyán, az istállóban le feküdt, el aludt Bódi Ferencz, s ott közel feküdt Bökönyi Kata is. Éjczaka 11 óra tájba fel költötte ötet a menyecske, és el hívta a korcsmába, a Szarvasba, oda együtt el mentek, és mikor borért fizetni akart, de még akkor el se vette a bort, nyúlt a csizma szárba, hát már akkor nem volt a bankó, hanem a menyecske fizetett meg a borért 12 krajcárt.” Bódi Kovács Ferenc másnap reggel megmotozta Bökönyi Katát, s „akkor először semmit sem talált nálla, azután 1 ½ óra múlva ismét meg motozta, és akkor meg találta a szennyes papirost és az 1 forintos bankót a menyecske kendője sarkába bé kötve. Meg lelvén nála a bankót, hívta a város házához Vásárhelyen. El is indult vele, de azután el tsapta magát a koscsik közt, és többé meg se találta a menyecskét.” Mikor Makón összetalálkozott vele, nem eresztette, a városházára vitte, ahol Bökönyi Kata elismerte, hogy „mi pénzt ki vett a csizma szárából, azt adta a Nagy Kata kezéhez”. Elkísérte oda Bökönyi Katát Kovács Ferenc és Papp István szűrszabó, s ott kézhez vettek 45 forintot. Ezután Bökönyi Kata szüleinek házához mentek, s anyja, Bökönyi Istvánné odaadta a hiányzó 10 forintot. Mivel megtérült a kár, Bódi Kovács Ferenc „az ügyet nem firtatta tovább”.²⁶

3. Csavargás

Amikor a szőlőcsősz szüret idején Nyúzó Pista kunyhójánál elfogta az ott „*csavargó személyt*”, Kálmán Sárít, nem sokat teketóriáztak. Azonnal a városházára kísérték és 12 korbácsütés után „*visszautasítják*” Aradra. Farkas Jánost pedig, aki őt „*lappantgatta*”, azaz rejtegette, szintén 12 pálcára büntették.²⁷

4. Szóbeli sértés (becsületsértés, becstelenítés, rágalmazás, szidalmazás)

A büntetőügyek között, de azoktól elkülönítve tárgyaljuk a *delicta privatát*, azaz a magánbűncselekményt, amelyet az követett el, aki másnak személyében vagy vagyonában vétkesen, tehát akár szándékosan, akár gondatlanul kárt okozott. A szakirodalomban magánjogi tiltott cselekménynek is nevezett esetek megítélése a rendi jog szerint nem volt egyértelmű. Mint arra Homoki-Nagy Mária is utalt, a szóbeli sértést például a 18. század bírói joggyakorlata nem is

26 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 54. p.

27 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807.

tekintette bűncselekménynek, hanem olyan Janus-arcú cselekménynek, amelynek büntetőjogi és magánjogi következményei egyaránt lehettek.²⁸ Jól tükrözi ezt a makói városi bíróság joggyakorlata is, amelyben szóbeli sértéssel (becsületsértés, becsstelenítés, rágalmazás, szidalmazás), testi sértéssel (kisebb hatalmaskodás), továbbá károkozó cselekményekkel megvalósuló ügyeket egyaránt találhatunk.

A szóbeli sértés lehetett becsületsértés (vagy ahogy a korabeli iratokban szerepel: „betstelenítés”), szidalmazás és rágalmazás. Vecsei Mária, Csősz Péter kerékgyártó felesége például sértőnek, becssteleniségnek tartotta hogy „menyasszony hírét költötték”. Amikor 1806 adventje előtt Szabó András házánál Csősz Sámuel lakodalmán járt, Szabó Sámuel felesége, Tolnai Kata „oly gyalázatos hirt költött, hogy a panaszló menyasszony volt, a mely szó magában gyalázatosságot foglal, mert annyit tesz, mintha a férjén kívül mással közösködött volna”.²⁹ Filep Péter gyalázásnak tartja, hogy Paku Péter felesége a kútnál azt mondta rá: „a fene egye meg, ne tsak meg egye – reszelje.”³⁰

5. Testi sértés (kisebb hatalmaskodás)

A *delicta privata* körébe tartozó kisebb hatalmaskodások gyakori esete volt a verekedés, a másik fél jogos ok nélküli bántalmazása, amelyet ha vérzést, sebet, orvosi költségeket okozott, testi sértésnek tekintettek. Szabó Márton panaszolja, hogy Bója József és felesége őt és feleségét „nem tekintvén hogy öreg és roskatt, minden tagjára reszketős öreg ember, a földhöz vágta, a felesége pedig ennek a feleségit göröngyel hajigálta”. Megverésének oka egy helyi szokás, jogszokás megsértése volt: Bója „a töltésen magának kocsi utat csinált, ahol soha nem volt, nem is lehet.” Szabó Márton ellenezte ezt, és figyelmeztette a régi szokások megtartására. Bár Bója az esküdtek előtt azzal védekezett, hogy az öreg eleséséhez semmi köze, hisz ő csak a kapát vette ki a kezéből, szavait nem vették komolyan, szigorúan megbüntették.³¹

28 Homoki-Nagy Mária a szóbeli sértések (iniuria) döntő súlyát tapasztalva Szentés mezőváros joggyakorlatában felveti egy magánjogi megközelítés megalapozottságát. (HOMOKI-NAGY 2002. 212. p. 2004.) Mivel Makó mezővárosban a tetteges becsületsértések igen nagy számban és arányban fordultak elő e tárgykörben, egyetértve a magánjogi megközelítés oldaláról felhozott érvekkel, a rendszerezés szempontjából a szakirodalom büntetőjogi megközelítését követjük.

29 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807.

30 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 36. p.

31 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 39. p.

6. Károkozás

A jogalanyok felelősségének sajátos formáját jelentették a vagyon ellen irányuló, legváltozatosabb tényállásokat magukban foglaló erőszakos cselekmények. Ezek gyakorta más cselekményekkel együtt valósultak meg (például lopás, tűzokozás, mezei kártételek), de előfordultak szerződési kötelezettség megszegéséből, be nem tartásából adódó kártérítési ügyek is. Gyakori volt a lopással megvalósított károkozás, amely esetében vagy elegendő volt az okozott kár teljes mértékű megtérítése (az elkövető anyagi helyzetére tekintettel legfeljebb némi haladékot adva), vagy a körülményekből következően, illetve az eset súlya miatt büntetés is kiszabásra került. Galló János ügyében például a bírák úgy találták, elegendő az ellopott sertés árának megtérítése, és a 6 forint megfizetésére még haladékot is adtak.³² Az iskola előtti kút a közösség tulajdonát képező vödörnek ellopása miatt viszont a kártérítés megfizetése mellett nyilvánosan végrehajtandó pálcabüntetésre is ítélték az elkövetőt.³³

Károkozó cselekménynek számított például a hatalmaskodások körében az ingóságok szándékos vagy gondatlan megrongálása – miként ez kiténik egy 1811 novemberében a lakodalom részletes leírásával fűszerezett ügyben hozott döntésből is. „Farkas István Hegedűsnek az a panasza lévén, hogy ezen hónapnak 3ik napján Pilkó Sándornál a fija lakadalmában fogadott muzsikás lévén negyed magával, midőn a Templomba Esketésre ment a Násznép, ők is elmentek a Násznagynak, Marsán Demeter parantsolattyáruul és az utcán végig muzsikáltak: midőn pedig már a Parochia udvarában voltak, egy almát a földről fel akarván venni Ruzsán László nevű legény is oda ugrott hogy az almát tölle el kapja, melly közben ötet a falhoz tasztván az Hegedűje, mely az hóna alatt volt a mellyet 90 fton vett, el tört, melynek reparációjáért Patskó György asztalos 15 ftot kér. Melly dologban a lett a végezés: Hogy mivel az ez előtt volt szokás szerént a midőn a Menyasszony házához szoktak menni, hogy azt a Völegény házához vigyék, az uttzákon nagy sereggel, muzsikával és lármával szoktak menni, jönni, mely által a meg borosodott legények sokféle botránkozást és helytelenséget szoktak el követni. Ennek el távoztatására tehát az a Rendelés lett, és mind az három rendbéli Eklésiáknál bé vétetett, s ki hirdettetett, hogy az Esküvés után, a Templomtúl vitessen a menyasszony a Völegény házához, a hol pedig ez a Rendelés meg nem tartatik, a Násznagy tartozik mind a kárról felelni, mind a botránkozásért büntetést szenyvedni. Itten tehát Marsán Deme, a ki mint Násznagy a Násznépének igazgatója volt, tartozik az Hegedűben esett

32 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807. 60. p.

33 ML Makó V.101.b.1. 1805–1807.

kárt megfizetni, és a jó Rendnek meg nem tartásáért szenvedni.”³⁴ Ez az eset a forrás részletes adataival és leírásával a rongálás bűncselekményként történő értelmezésén túl kitűnő forrásként szolgál az emberélet fordulójához kapcsolódó szokások egyike, a lakodalom helyi szokásának megismerésére is.

7. Más cselekmények

A jegyzőkönyvben olvashatók olyan esetek is, amelyek kívül esnek a fent elkülönített ügycsoportokon. Az éjjeli rendzavarás, a kivilágítatlanul az utcán tartózkodás, a lármázás és a szigorúan büntetett dohányzás (vagy éppen ezek együttes megvalósítása) mindenképpen jogkövetkezményekkel járt. Csanád vármegye 1806-ban kiadott rendelete szigorú büntetés terhe mellett előírta, hogy télen kilenc, nyáron tíz óra után tilos lámpás nélkül tartózkodni a makói utcákon. Azokat, akik ezt nem tartották be, az utca kapitányok és a strázsák – akik „nap le mentől, nap fel-költig” egymást váltva személyesen vigyázták „a gondviselések alá bizott kerületet” – a város „áristomába” kísérték.³⁵

Tilos volt takarodó után a kocsmázás is. Ez alól kivételt a „Közönséges Múlattságok” („kivált Farsangi napokon”) jelentettek, ahol „illendő fizetés” mellett mindvégig jelen volt egy esküdt és „a Város cselédjei”. Az ő feladatuk volt, hogy „a mulatókat az illendőség határai között tartsák, a garázdákat zabolázzák, és a kik vagy káromkodni vagy veszekedni merészelnének”, az áristomba kísérik.

A makói városi bíraskodás jellemzői

A jogalkotás és a jogalkalmazás szempontjából elkülöníthető a fent világa, amelyet az állam által alkotott vagy elismert jogi normák igazgatnak és a lent világa, ahol a kisközösségek viszonylagos autonómiájukra alapozva továbbra is a szokásjog, a jogszokások és a jogi népszokások tömege révén szervezik mindennapjaikat.³⁶ A büntetőügyek makói forrásanyaga alapján is jól látható, hogy a jogi norma egyértelműen az állami jogrendszer része volt, ahogyan az állam által elismert szokásjog is. A városi bíraskodási gyakorlatot alapvetően ez határozta meg, viszont a források tükrében az is szembetűnő, hogy az állami jogrendtől eltérő magatartásszabályok (a szokásnorma, az állam által el

34 ML Makó V.A. 101. B.3. 1809–1813. 213. p.

35 ML Makó V.A.101.B.1. 1805–1807. 109. p.

36 TÁRKÁNY SZÜCS 1981; NAGY 2012a.

nem ismert jogszokás, a jogi népszokás és a jogi néphagyományok) megszegése esetében is eljár a városi bíróság. A „fent” és a „lent” magatartásszabályai megsértésének következményei azonban a negatív jogkövetkezmény (szankció, kényszer) tekintetében eltérőek voltak: míg jogszabálysértés esetében állami kényszerintézkedéssel, egyébként (szokásnorma, jogszokás, jogi népszokás, néphagyomány sérelme esetén) az állami kényszerintézkedést árnyaló vagy felülíró társadalmi kényszerrel találkozunk.³⁷

A bírósági eljárás Makón forrásaink szerint a régi városháza tanácstermében zajlott. A terem egy zöld posztóval leterített nagy asztal uralta, rajta csengettyűvel a bíró számára. Az esküdtek karos székekben ültek, a jegyző pedig egy kisebb rostélyos íróasztal mellett.³⁸ Az eljárás valamennyi ügycsoport esetében (így a városi bíraskodás hatáskörébe tartozó büntető ügyekben is) szóbeli, sommás eljárás volt, amely egyes elemeinek rögzítése a jegyző, azaz a nótárius feladata volt. Az eljárás a város polgárainak mindennapi jogéletéhez alkalmazkodóan egyszerű volt, gyors, kevesebb alakiséghez kötött, és a felek költségkímélése miatt is szívesen alkalmazták. A panasz előadását követően került sor a bizonyításra, majd a döntéshozatalra, amelyet a korabeli gyakorlattal egyezően még nem indokoltak.

A bírák a büntetőügyekben kellő szigorral igyekeztek eljárni, a büntetés kiszabása során az enyhítő és súlyosbító körülmények, az elkövető személye, társadalmi hovatartozása alapján differenciáltak. Amikor szükséges volt, a „fent” szabályaival összhangban testi fenytést szabtak ki, a „lent” közösségi normáinak megfelelően társadalmi kényszert alkalmaztak, illetve magatartási szabályt határoztak meg az elkövető számára. A *delicta privata*hoz tartozó ügyekben inkább békeltetésre, illetve egyezségkötésre, a magánjogi kérdésekben pedig egyezsége törekedtek. Mivel a korabeli gyakorlat nem ismerte a jogerő fogalmát, a döntés azonnal végrehajtható volt. Ahogyan az ország más részein, Makón is csak kivételes esetben nyílt mód elhalasztására, a büntetés átvállalást nem ismerték. A kiszabott büntetést mindig végrehajtották, az viszont előfordult, hogy magától a büntetés kiszabásától eltekintettek. A fizetési kötelezettség megállapítása során a vagyoni helyzetre is figyelemmel voltak: indokolt esetben lehetőséget adtak a halasztott, illetve a részletekben történő fizetésre is. Ha azonban a kártérítést vagy a pénzbüntetést az érintett nem tudta kifizetni, tulajdonának árverésre bocsátásával teremtették elő az összeget.

37 KAJTÁR 2004. Itt jegyezzük meg, hogy a jogérvényesülés során nemcsak negatív, hanem pozitív jogkövetkezmény is lehetséges, például a nevelés, a szocializáció révén.

38 VIGH 1993. 371. p.

Összegzés

A makói városi bírák által végzett jogcselekmények az országos és a helyi nehézségek ellenére egy gazdaságilag gyarapodó, polgárai számára biztonságot nyújtani kívánó település igen fejlett és gazdag jogéletére utalnak, amely vonatkozásában kettős joghatás figyelhető meg. Egyik oldalról országos tendenciák érvényesültek a makói városi bíraskodásban, amennyiben meghatározó volt a középkori magyar jogfejlődés egészébe való szerves illeszkedés. A városi hatáskörbe tartozó büntető ügyekben született döntések egyrészt a tételes jogi szabályozás által meghatározottak voltak, másrészt pedig a kodifikált hagyomány részei. A magánjogi ügyekben ez a sajátosság még a büntetőjogi ügyeknél is nyilvánvalóbban tükröződik. A szokásjogi normák voltak a meghatározóak pl. a foglaló esetében, a kezesség és a tanúzás kérdésében. A másik oldalról viszont szembejövő, hogy a fent és a lent kettősségét Makó város 1781–1821 közötti joggyakorlatában tovább árnyalták a polgárosodás felé mutató modernizációs hatások éppen úgy, mint a II. József racionálisabb jogszolgáltatás felfogásával rokonságot mutató, újra és újra előbukkanó büntetőeljárás mozzanatok. A *Mindennapi jegyzőkönyvek* tanúsága szerint a lent szabályai – a fent, azaz a hazai jog és szokásjog alapján a város társadalma viszonylagos autonómiájának keretei között a közösségi joggyakorlat által szentesített jogi vonatkozású társadalmi normák (döntően a jogszokások) – éppen úgy befolyásolták a makói polgárok normakövetését és normaszegését, mint a jogi népszokások és néphagyományok színezte és differenciálta jogélet mindennapi alakulását.

A tanulmány a makói *Mindennapi jegyzőkönyvek* (1805–1882) rendkívül gazdag adatai alapján közvetlen célján, a normakövetés és normaszegés egyes típusainak bemutatásán túl, fel kívánta hívni a figyelmet a városi jogfejlődés egy sajátos típusára, a dél-alföldi mezővárosi jogfejlődésre a 18–19. század fordulóján. Makó város joggyakorlatában a jogi vonatkozású normák sokszínű és folyamatosan változó, alakuló, a „fent” és a „lent” e sajátos helyzetben (térben és időben) egymástól karnyújtásnyira lévő világát, az organizált (társadalmi) és organikus (közösségi) kapcsolatok rendszerét is be kívánta mutatni, a jogi néprajzi kutatást jellemző komplex szemlélet alkalmazása során „saját életvilágának kontextusában értelmezett cselekvések és tapasztalatok azonosítására és elemzésére”³⁹ hasznosítva a mikrotörténet-írás legújabb irányzatainak eredményeit is.

Hivatkozott irodalom

- BALLAGI 1866–73. BALLAGI MÓR: *A magyar nyelv teljes szótára I–II*. Pest, 1866–73.
- BÁLINT 1957. BÁLINT SÁNDOR: *Szegedi szótár I–II*. Budapest, 1957. Akadémiai Kiadó.
- BÁNKINÉ 2009. BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET: A szokásjog helye és szerepe a Jászkun Kerület organizált társadalmában. In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Szerk. MEZEY BARNA – NAGY JANKA TEODÓRA. Budapest, 2009. ELTE Eötvös Kiadó. (Jogi Kari Tudomány 1.) 97–108. p.
- BÁNKINÉ 2012. BÁNKINÉ MOLNÁR ERZSÉBET: *Földadta sors: Népélet a Jászkunságban (1745–1848)*. Jászberény, 2012. Jász Múzeumért Alapítvány.
- BARANYAI 1993. BARANYAI KÁLMÁN: Népeségi viszonyok a török hódoltságtól 1849-ig. In: *Makó története a kezdetektől 1849-ig*. Szerk. BLAZOVICH LÁSZLÓ. Makó, 1993. Makó Város Önkormányzata. (Makó monográfiája 4.) 477–496. p.
- BÉLI 1999. BÉLI GÁBOR: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Pécs, 1999. Dialóg Campus Kiadó.
- BOGNÁR 2009. BOGNÁR SZABINA: Tagányi Károly. A hazai élő jogszokások gyűjtéséről – a jogszokásgyűjtés tudományos programja. In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Szerk. MEZEY BARNA – NAGY JANKA TEODÓRA. Budapest, 2009. ELTE Eötvös Kiadó. (Jogi Kari Tudomány 1.) 92–309. p.
- DUGONICS 1820. DUGONICS ANDRÁS: *Magyar példabeszédek és jeles mondások*. Szeged, 1820.
- EPERJESSY 1984. EPERJESSY KÁLMÁN: *Írások a régi Makóról*. Makó, 1984. (Makói Múzeumi Füzetek 36.)

- GYÁNI 1997. GYÁNI GÁBOR: A mindennapi élet mint kutatási probléma. *Aetas*, 12 (1997) 1. sz. 151–162. p.
- HOMOKI-NAGY 2002. HOMOKI-NAGY MÁRIA: A 18. századi Szentes mindennapjai (1–12). *Szentesi Élet*, 33 (2002) 29–41. sz.
- HOMOKI-NAGY 2004. HOMOKI-NAGY MÁRIA: A magyar magánjog kodifikációja a 19. században. *Jogtörténeti Szemle*, (2004) 1. sz. 4–7. p.
- IMPLOM 1974. IMPLOM JÓZSEF: Szótörténeti adalékok. *Magyar Nyelv*, 70 (1974) 2. sz. 222–228. p.
- KAJTÁR 2004. KAJTÁR ISTVÁN: *Bevezetés a jogi kultúrtörténetbe. Institutiones Juris*. Budapest–Pécs, 2004. Dialóg Campus Kiadó.
- KÁLLAY 1985. KÁLLAY ISTVÁN: *Úriszéki bíráskodás a XVIII.–XIX. században*. Budapest, 1985. Akadémiai Kiadó.
- KÁLLAY 1996. KÁLLAY ISTVÁN: *Városi bíráskodás Magyarországon 1686–1848*. Budapest, 1996. Osiris Kiadó.
- MEZEY 2007. *Magyar jogtörténet*. Szerk. MEZEY BARNA. Budapest, 2007. Osiris Kiadó.
- MEZEY 2009. MEZEY BARNA: Szokásjog és szokás határán: jogszokások. In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Szerk. MEZEY BARNA – NAGY JANKA TEODÓRA. Budapest, 2009. ELTE Eötvös Kiadó. (Jogi Kari Tudomány 1.) 13–25. p.
- NAGY 1994. NAGY JANKA TEODÓRA: Büntetőjogi néphagyományok és -szokások Bölcskén. In: *Bölcskei tanulmányok 1. Múlt és jelen Bölcskén*. Szerk. SZABÓ GÉZA. Bölcske, 1994. 261–284. p.
- NAGY 2003. NAGY JANKA TEODÓRA: A magyar jogi néprajzkutatás eredményei és alternatívái. In: TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Magyar jogi népszokások*. 2. kiadás. Budapest, 2003. Akadémiai Kiadó. 851–862. p.

- NAGY 2008a. NAGY JANKA TEODÓRA: Jogélet a két vész között (1781–1821). In: *Makó néprajza*. Szerk. TÓTH FERENC. Makó, 2008. Bába Kiadó. (Makói monográfia 3.) 816–886. p.
- NAGY 2008b. NAGY JANKA TEODÓRA: Vásári bicskások és társaik. In: *Vásárok Világa III*. Szerk. NAGY JANKA TEODÓRA – SZABÓ GÉZA. Szekszárd, 2008. Babits Mihály Művelődési Ház és Művészetek Háza. (Honismereti Egyesületi Kiskönyvtár 4.) 97–122. p.
- NAGY 2009. NAGY JANKA TEODÓRA: A jogi néprajz a hazai kutatások tükrében. In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből*. Szerk. MEZEY BARNA – NAGY JANKA TEODÓRA. Budapest, 2009. ELTE Eötvös Kiadó. (Jogi Kari Tudomány 1.) 83–96. p.
- NAGY 2010. NAGY JANKA TEODÓRA: Ethno-judicial life in Mako in the mirror of a law-historical, historical resource from the 18–19th centuries (1781–1821). In: *Jogtörténeti tanulmányok X.: Essays on legal history 10. Rechtshistorische Beiträge 10*. Szerk. BÉLI GÁBOR – HERGER CSABÁNÉ – PERES ZSUSANNA. Pécs, 2010. Publikon Kiadó. 135–147. p.
- NAGY 2011. NAGY JANKA TEODÓRA: Jogi néprajzi, jogi kultúrtörténeti adatok az áldomáshoz. In: *A szimbólumok üzenete: A jogi kultúra jelképei: eljárások, szokások, formák és tárgyak*. Szerk. MEZEY BARNA. Budapest, 2011. ELTE Eötvös Kiadó. (ELTE Jogi Kari Tudomány 14.) 345–354. p.
- NAGY 2012a. NAGY JANKA TEODÓRA: A „Janus-arcú” megszégyenítő büntetések (Vajna Károly emlékezete). *Börtönügyi Szemle*, 2 (2012) 79–90. p.

- NAGY 2012b. NAGY JANKA TEODÓRA: *Népi jogélet a Dél-Alföldön egy jogtörténeti és történeti forrás tükrében (1781-1821). Mindennapi jegyzőkönyvek a Makó Városában előfordult ügyes bajos állapotokról.* Szekszárd, 2012. PTE IGYK. (Documenta et Monographiae 1.)
- TÁRKÁNY SZÜCS 1981. TÁRKÁNY SZÜCS ERNŐ: *Magyar jogi népszokások.* Budapest, 1981. Akadémiai Kiadó.
- UJVÁRY 2009. UJVÁRY ZOLTÁN: *Dugonics András példabeszédei. Mondák, anekdoták, szokások.* Szerk. BARTHA ELEK. Debrecen, 2009. Debreceni Egyetem. (Magyar Néprajzi Könyvtár)
- VARGA 2009. VARGA CSABA: Jogi néprajz – az elméleti jogi gondolkodás nézőpontjából. (A jogi népszokásvizsgálatok lehetséges teoretikus hozadékaról) In: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet. Tanulmányok a jogtudományok, a néprajztudományok és a történettudományok köréből.* Szerk. MEZEY BARNA – NAGY JANKA TEODÓRA. Budapest, 2009. ELTE Eötvös Kiadó. (Jogi Kari Tudomány 1.) 26–46. p.
- VIGH 1993. VIGH ZOLTÁN: A város közigazgatása. In: *Makó története a kezdetektől 1849-ig.* Szerk. BLAZOVICH LÁSZLÓ. Makó, 1993. Makó Város Önkormányzata. (Makó monográfiája 4.) 365–377.